

Τα στάδια της μορφολογικής ενσωμάτωσης των λεξικών δανείων στα Επτανησιακά¹

Κατερίνα Φραγκοπούλου²
Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Σε αυτό το άρθρο εξετάζω τη μορφολογική ενσωμάτωση των ιταλικών/βενετσιάνικων δανείων στα Επτανησιακά με ιδιαίτερη έμφαση στα ονοματικά δάνεια. Πιο συγκεκριμένα, προτείνω τρία διακριτά στάδια μορφολογικής αφομοίωσης των δανείων και αναλύω τα βασικά χαρακτηριστικά του κάθε σταδίου. Πρώτα, προσδιορίζω τον όρο *ενσωμάτωση* με μία βιβλιογραφική ανασκόπηση στις πιο αντιπροσωπευτικές προσπάθειες περιγραφής και προσδιορισμού του όρου από τον Bloomfield (1933) μέχρι την Winter-Froemel (2008) και τον Haspelmath (2009). Δίνω μεγάλη βαρύτητα σε έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί διαγλωσσικά και στις οποίες προτείνονται διαφορετικά στάδια μορφολογικής ενσωμάτωσης. Επιπρόσθετα, επισημαίνω τον ετερογενή χαρακτήρα στους μηχανισμούς ενσωμάτωσης των δανείων σε μορφολογικό επίπεδο και, παράλληλα, προβάλλω το επιχείρημα της *διαβαθμισότητας* (gradualness) στη μορφολογική ενσωμάτωση για να ερμηνεύσω αυτή την ετερογένεια.

Λέξεις-κλειδιά: γλωσσική επαφή, ιταλικά/βενετσιάνικα λεξικά δάνεια, νεοελληνική διάλεκτος, μορφολογική ενσωμάτωση

1. Εισαγωγή

Η ενσωμάτωση γλωσσικών στοιχείων, είτε αυτά είναι ολόκληρες λέξεις, είτε είναι συντακτικές δομές, είτε είναι μορφήματα, είτε φωνήματα, είτε σημασιόμενα (σημασίες), αποτελεί ένα ενδιαφέρον θέμα που έχει απασχολήσει πολλούς ερευνητές διαγλωσσικά ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η ενσωμάτωση χαρακτηρίζεται από διαφορετικά είδη και με την προϋπόθεση ότι αποτελεί γλωσσικό φαινόμενο ασχέτως από τις εξωγλωσσικές, κοινωνιογλωσσικές παραμέτρους που μπορεί να την επηρεάσουν, μπορεί να συντελεστεί σε όλα τα επίπεδα γλωσσολογικής ανάλυσης. Συνεπώς, η ενσωμάτωση

¹ Η παρούσα έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) – Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: ΑΡΙΣΤΕΙΑ Ι (διευθύντρια προγράμματος, καθ. Αγγελική Ράλλη) Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

²Θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθ. κ. Ράλλη που μου έδωσε τη δυνατότητα να συμμετάσχω στο ερευνητικό πρόγραμμα, «Μορφολογία και γλωσσική επαφή: Ελληνικές διάλεκτοι σε επαφή με την Τουρκική και την Ιταλική – Morilan project, κωδ. 643», καρπό του οποίου αποτελεί και αυτό το άρθρο. Επίσης, θερμές ευχαριστίες οφείλω στον Χρήστο Παπαναγιώτου για τα πολύτιμα σχόλιά του σε προηγούμενη μορφή του άρθρου μου.

μπορεί να είναι (α) φωνολογική, (β) τονική, (γ) σημασιολογική, (δ) γραφηματική, (ε) μορφολογική (γραμματική/δομική) και (στ) συντακτική³.

Στην παρούσα μελέτη θα ασχοληθώ με ένα είδος ενσωμάτωσης και συγκεκριμένα με εκείνο της μορφολογικής, μελετώντας τα ιταλικά/βενετσιάνικα δάνεια σε μια σύγχρονη Νεοελληνική διάλεκτο, τα Επτανησιακά. Επιπρόσθετα, όσον αφορά ειδικότερα στο χαρακτήρα της μορφολογικής ενσωμάτωσης, από τη μία θα αναδείξω τον τρόπο μελέτης της ενσωμάτωσης ως μιας σταδιακής διαδικασίας που συντελείται σε διαχρονικό εύρος και από την άλλη θα τονίσω την ετερογένεια που εντοπίζεται στους μηχανισμούς μορφολογικής ενσωμάτωσης σε αυτή τη γλωσσική ποικιλία.

Η δομή του άρθρου έχει ως εξής: στην ενότητα 2 θα προσδιορίσω τον όρο *ενσωμάτωση* (integration) υλοποιώντας μια βιβλιογραφική ανασκόπηση σε αντιπροσωπευτικούς ορισμούς της έννοιας από τον Bloomfield (1933) έως σήμερα. Στη ενότητα 3 θα αναφερθώ συνοπτικά σε διάφορα είδη ενσωμάτωσης διαγλωσσικά, ενώ στην ενότητα 4 θα επικεντρωθώ στις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για τη μορφολογική ενσωμάτωση διαγλωσσικά και οι οποίες προτείνουν διαφορετικά στάδια μορφολογικής ενσωμάτωσης στα λεξικά δάνεια. Στην ενότητα 5 θα προσφέρω ορισμένα κοινωνικά, ιστορικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά της προς μελέτη διαλέκτου, δηλαδή των Επτανησιακών, για να έχουμε μια καλύτερη εικόνα της γλωσσικής ποικιλίας που εξετάζω. Στην ενότητα 6 θα αναπτύξω την πρότασή μου για τα στάδια μορφολογικής ενσωμάτωσης στη διάλεκτο των Επτανήσιων, καταλήγοντας στην τελευταία ενότητα σε κάποια βασικά συμπεράσματα όσον αφορά (α) στο βαθμό μορφολογικής επαφής μεταξύ των Επτανησιακών και των Ιταλικών/Βενετσιάνικων με χρήση της υπόθεσής μου περί βαθμών μορφολογικής ενσωμάτωσης στη συγκεκριμένη γλωσσική ποικιλία και (β) στα χαρακτηριστικά αλλά και τον χαρακτήρα της μορφολογικής ενσωμάτωσης στα Επτανησιακά.

2. Η έννοια της ενσωμάτωσης

Διάφοροι ερευνητές, οι οποίοι μελετούν γλωσσικά συστήματα σε επαφή, χρησιμοποιούν τον όρο *ενσωμάτωση* (integration)⁴ ή αλλιώς *προσαρμογή* (accommodation/adaptation) και πιο σπάνια τον όρο *αφομοίωση* (assimilation)⁵ για να περιγράψουν τη διαδικασία μεταφοράς, εισαγωγής και προσαρμογής λεξικών ή και γραμματικών στοιχείων από μια γλώσσα πηγή σε μια γλώσσα στόχο. Ας δούμε, όμως, λίγο πιο προσεκτικά την έννοια της ενσωμάτωσης μελετώντας τους ορισμούς που έχουν προτείνει ορισμένοι γλωσσολόγοι, από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έως τις μέρες μας. Ένας από τους σημαντικότερους γλωσσολόγους και εισηγητές του αμερικάνικου δομισμού, ο Bloomfield (1933: 253) ορίζει τη διαδικασία της ενσωμάτωσης ως εξής:

³ Στα είδη ενσωμάτωσης θα αναφερθώ παρακάτω στην ενότητα 3.

⁴ Ίσως ο όρος *ενσωμάτωση* (integration) δεν είναι ακριβώς ισοδύναμος με τους υπόλοιπους όρους της *προσαρμογής* (accommodation, adaptation, assimilation). Δηλαδή, ο όρος *ενσωμάτωση* είναι λίγο πιο εξειδικευμένος από τους υπόλοιπους όρους, αφού παραπέμπει, ίσως περισσότερο στον όρο *ενσωματοποιητής* (integrator), δηλαδή στο στοιχείο εκείνο που χρησιμοποιείται ως διαμεσολαβητής του δανείου από μια γλώσσα πηγή σε μια γλώσσα στόχο. Παρ' όλα αυτά, στο παρόν άρθρο χρησιμοποιώ τον όρο *ενσωμάτωση* ως ένα ορισμό-ομπρέλα που περιλαμβάνει και όλους τους υπόλοιπους όρους.

⁵ Ο Casagrande (1945α,β, 1955) χρησιμοποιεί τον όρο *acculturation*.

«Από γραμματικής άποψης ένας δάνειος τύπος υπόκειται στο σύστημα της γλώσσας στόχου, όπως και στη σύνταξη, όταν λαμβάνει εκείνα τα απαραίτητα κλιτικά χαρακτηριστικά, συμμετέχει στις τρέχουσες ζωντανές κατασκευές της σύνθεσης και του σχηματισμού λέξεων (γενικότερα)».

Bloomfield (1933: 253)

Σχεδόν τρεις δεκαετίες αργότερα, ο Haugen (1950: 217) ορίζει την ενσωμάτωση ως ένα είδος *ταιριάσματος* (matching) των δανείων στοιχείων με τη γραμματική δομή της γλώσσας στόχου, δηλαδή ως συμμόρφωση του κάθε δανείου στις αντίστοιχες γραμματικές τάξεις της γλώσσας στόχου. Προχωρώντας στις πιο πρόσφατες μελέτες γλωσσικής επαφής και λεξικού δανεισμού, στις αρχές του 21^{ου} αιώνα ο Campbell (2004: 65) ορίζει την ενσωμάτωση ως ένα είδος *επανάλυσης* (reanalysis) ή ανακατασκευής των δανείων λέξεων με σκοπό να ταιριάζουν στο φωνολογικό και μορφολογικό προφίλ της γλώσσας αποδέκτριας. Η Winter-Froemel (2008: 159) προσδιορίζει την ενσωμάτωση, καθαρά, σε δομικό επίπεδο ισχυριζόμενη ότι η ενσωμάτωση περιλαμβάνει όλες εκείνες τις διαδικασίες αλλαγής των δανείων για να ταιριάζουν στις δομές της γλώσσας στόχου. Τέλος, ο Haspelmath (2009) προσεγγίζει την έννοια της ενσωμάτωσης των δανείων -θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε- περισσότερο από μία *βασισμένη στη χρήση* (usage-based) προοπτική, δηλαδή, θεωρεί ότι η ενσωμάτωση περιλαμβάνει εκείνη τη διαδικασία αλλαγών που σημειώνονται σε ένα δάνειο με σκοπό να προσαρμοστεί στο σύστημα της γλώσσας-στόχου, και έτσι να μπορεί να χρησιμοποιηθεί από το χρήστη-ομιλητή.

Από τους παραπάνω ορισμούς μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι (α) η ενσωμάτωση μπορεί να προσδιοριστεί και να περιγραφεί από πολλές οπτικές, από την καθαρά δομική, μορφολογική, από τη φωνολογική αλλά και από τη καθαρά εφαρμοσμένη με βάση το χρήστη και το κοινωνιογλωσσικό του περιβάλλον και ότι (β) όλοι οι ορισμοί της ενσωμάτωσης περιλαμβάνουν ένα είδος αλλαγής του δανείου στοιχείου με σκοπό να συμμετάσχει στις μορφολογικές, συντακτικές, σημασιολογικές και γενικότερα τις κάθε είδους γλωσσολογικές διαδικασίες της γλώσσας-στόχου. Ωστόσο, αξίζει να τονίσουμε ότι δεν είναι απαραίτητο ότι θα συντελεστούν αλλαγές σε όλα τα επίπεδα γλωσσολογικής ανάλυσης στα δάνεια. Δηλαδή, ένα δάνειο μπορεί να παρουσιάσει φωνολογική προσαρμογή για να συμμορφωθεί με τους φωνοτακτικούς κανόνες της γλώσσας στόχου, αλλά αυτό δεν προϋποθέτει τη μορφολογική προσαρμογή του δανείου στη μορφολογία της γλώσσας στόχου (βλ. και ενότητα 3.6).

3. Τα είδη της ενσωμάτωσης

Καθώς η ενσωμάτωση συνιστά ένα γλωσσικό φαινόμενο μπορεί να συντελεστεί σε όλα τα επίπεδα γλωσσολογικής ανάλυσης με αποτέλεσμα τη διάκριση και ανάδειξη διαφορετικών ειδών ενσωμάτωσης. Παρακάτω θα περιγράψω τα είδη ενσωμάτωσης περιληπτικά, δίνοντας κάποια αντιπροσωπευτικά παραδείγματα από διάφορα γλωσσικά συστήματα, ώστε να έχουμε μια πιο πλήρη και σφαιρική εικόνα της διαδικασίας ενσωμάτωσης γλωσσικών στοιχείων από μία γλώσσα πηγή σε μια γλώσσα στόχο.

3.1 Φωνολογική ενσωμάτωση

Σε αυτό το είδος ενσωμάτωσης το δάνειο χαρακτηρίζεται από τροπές φωνηέντων ή συμφώνων με σκοπό τη συμμόρφωση του δανείου στους φωνοτακτικούς κανόνες της γλώσσας στόχου, όπως στην περίπτωση αγγλικών δανείων σε βόρειες γλωσσικές ποικιλίες της Γερμανικής που παρουσιάζουν αηχοποίηση των τελικών συμφώνων τους π.χ. [trent] αντί [trend], για να υπακούσουν στον κανόνα της αηχοποίησης των τελικών κλειστών σε αυτό το γλωσσικό θύλακα (Hock & Joseph 1996: 261-262· Hock 1991: 391).

3.2 Προσωδιακή/τονική ενσωμάτωση

Η *προσωδιακή/τονική* ενσωμάτωση -ως επέκταση της φωνολογικής- είναι μία μορφή ενσωμάτωσης σε επίπεδο προσωδίας/ρυθμού ή τόνου. Ένα παράδειγμα προσωδιακής ενσωμάτωσης είναι οι περιπτώσεις αγγλικών δανείων λέξεων στα Βιετναμέζικα που έχουν προσαρμοστεί στο μεσαίο και υψηλό τονικό μοτίβο των Βιετναμέζικων (Clyne 2003: 143).

3.3 Σημασιολογική

Η *σημασιολογική ενσωμάτωση* περιλαμβάνει επέκταση ή περιορισμό των σημασιών κατά τη μεταφορά του εκάστοτε δανείου από μια γλώσσα Α σε μια γλώσσα Β με πιο σύνηθες επακόλουθο τη μετατροπή πολύσημων λεξημάτων σε μονόσημα (βλ. μεταξύ άλλων Galstyan 2012: 163-165· Gardani 2013). Επιπρόσθετα, εκτός από τη σημασιολογική αλλαγή των δανείων με περιορισμό των σημασιών στα πολύσημα λεξήματα, πολλά δάνεια διακρίνονται από το χαρακτηριστικό της διακριτότητας. Όπως παρατηρούν και οι Gardani et al. (2015), πολλά δάνεια κατά τη μεταφορά τους από μια γλώσσα πηγή σε μια γλώσσα στόχο αλλάζουν σημασιολογικά αποκτώντας πιο διακριτά νοήματα στη γλώσσα στόχο σε συνέχεια του κριτηρίου της *διακριτότητας του νοήματος* (concreteness criterion). Σύμφωνα με τους Gardani et al. (2015), λέξεις με αναφορά σε συγκεκριμένες, διακριτές οντότητες, τυγχάνουν μεγαλύτερης πιθανότητας να μεταφερθούν από μια γλώσσα πηγή σε μια γλώσσα στόχο. Πιο συγκεκριμένα,⁶ όπως παρατηρεί ο Anntila (1972) για το αγγλικό σύστημα λέξεις όπως *gnu* ‘είδος αντιλόπης’, *aardvark* ‘είδος θηλαστικού’ και *sputnik* ‘σοβιετικός δορυφόρος’ έχουν μεταφερθεί ευκολότερα σε σύγκριση με λέξεις όπως *tabu* ‘μια μορφή απαγορευμένης λέξης’.

3.4 Γραφηματική

Η *γραφηματική ενσωμάτωση* είναι η προσαρμογή του δανείου στην ορθογραφία της γλώσσας στόχου. Στη γραφηματική ενσωμάτωση θα μπορούσε να συμπεριληφθεί και η στυλιστική ενσωμάτωση, που αναφέρει ο Jablonski (1990), όπως μεταφέρεται από τον Seidel (2010: 50).

⁶ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το θέμα βλ. Φραγκοπούλου 2015α, β.

3.5 Μορφολογική⁷

Η *μορφολογική ενσωμάτωση* περιλαμβάνει αφομοίωση του δανείου στη μορφολογία της γλώσσας στόχου (Filipović 1980, 1981, 1995· Clyne 2003: 143· Gardani et al. 2015· Melissaropoulou 2010, 2013· Ralli 2012α,β,γ· Ralli, Gkiouleka & Makri 2015, μεταξύ άλλων). Ειδικότερα, η ενσωμάτωση σε μορφολογικό επίπεδο χαρακτηρίζεται από προσαρμογή του δανείου στη γλώσσα στόχο είτε με χρήση παραγωγικών προσφυσμάτων γηγενών ή δάνειων είτε με ένταξη σε κλιτικές τάξεις (με χρήση πραγματωμένων ή μηδενικών κλιτικών προσφυσμάτων) είτε με προσαρμογή σε επίπεδο γένους της γλώσσας στόχου. Συχνά, χρησιμοποιείται και η στρατηγική του βοηθητικού ρήματος (do periphrasis) για την αφομοίωση δανείων (μεταξύ άλλων Wichmann & Wohlgemuth 2008· Ralli 2012γ· Φραγκοπούλου 2015β).

3.6 Συντακτική

Στη *συντακτική ενσωμάτωση* το δάνειο είτε συμμορφώνεται στη σειρά των όρων της γλώσσας αποδέκτρια είτε αλλάζει συντακτική κατηγορία, όπως στο παράδειγμα αγγλικών δανείων στα Καντονεζικά του Χονγκ Κονγκ (Wong et al. 2009). Επίσης, υπάρχουν περιπτώσεις όπου λεξικά δάνεια επηρεάζουν συντακτικά μοτίβα της γλώσσας στόχου, όπως στην περίπτωση των ελληνικών δανείων στα Κοπτικά (Grossman υπό δημ.) που ενσωματώνονται μερικώς στη σύνταξη των Κοπτικών και ειδικότερα σε μεταβατικές συντακτικές κατασκευές, προκαλώντας *ποικιλία* (variation) στις συντακτικές δομές των Κοπτικών.

Αξίζει να τονίσουμε ότι όλα τα παραπάνω είδη ενσωμάτωσης μπορεί να συντελεστούν σε ένα δάνειο, χωρίς όμως αυτό να είναι απαραίτητη και αναγκαία συνθήκη. Από τη μία, υπάρχουν περιπτώσεις όπου μία δάνεια λέξη δεν επιδέχεται μόνο ένα είδος ενσωμάτωσης, αλλά μια σειρά από διαδικασίες ενσωμάτωσης, κατά τη μεταφορά της από μια γλώσσα σε μία άλλη γλώσσα. Από την άλλη, υπάρχουν περιπτώσεις όπου ένα δάνειο μπορεί να εμφανίσει μόνο ένα είδος ενσωμάτωσης κατά την προσαρμογή του από μια γλώσσα-πηγή σε μια γλώσσα-στόχο. Δηλαδή, σε ένα δάνειο μπορεί να συντελεστεί μορφολογική ενσωμάτωση, χωρίς απαραίτητως να έχει προηγηθεί φωνολογική ενσωμάτωση του δανείου στη γλώσσα στόχο. Παρομοίως, η μορφολογική ενσωμάτωση δεν προϋποθέτει τη γραφηματική ενσωμάτωση. Όπως παρατηρεί ο Seidel (2010: 89) μελετώντας ένα αριθμό αγγλικών δανείων στα Γερμανικά, υπάρχουν πολλές περιπτώσεις όπου το δάνειο ναι μεν παρουσιάζει γραμματική/δομική/μορφολογική ενσωμάτωση, αλλά δεν ενσωματώνεται σε γραφηματικό επίπεδο.

Συμπερασματικά, τα είδη της ενσωμάτωσης αλλά και ο βαθμός ενσωμάτωσης του εκάστοτε δανείου ποικίλλουν διαγλωσσικά λόγω γλωσσικών παραγόντων, όπως η δομική συμβατότητα και η τυπολογική εγγύτητα των γλωσσικών συστημάτων σε επαφή. Ο Clyne (2003: 142-143) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι τα αγγλικά δάνεια ενσωματώνονται μορφολογικά στα Τουρκικά που ανήκουν στη συγκολλητική τυπολογία γλωσσών, αλλά δεν προσαρμόζονται στα μανδρινικά Κινέζικα, διότι εντάσσονται στην απομονωτική τυπολογική γλωσσική ομάδα. Η ενσωμάτωση, όμως, αυτών των δανείων επηρεάζεται μερικώς από τους παραπάνω γλωσσικούς παράγοντες, καθώς υπάρχουν και

⁷ Πολλές φορές η μορφολογική ενσωμάτωση αναφέρεται ως δομική/γραμματική ενσωμάτωση (Seidel 2010).

εξωγλωσσικές παράμετροι, όπως το γόητρο των γλωσσών σε επαφή, που διαμορφώνουν αυτή την ποικιλία στα είδη και το βαθμό ενσωμάτωσης των δανείων (Hock 1991· Hock & Joseph 1996).

Την επίδραση των παραπάνω εξωγλωσσικών παραγόντων, την βλέπουμε έντονα και στα λεξικά δάνεια των Επτανησιακών, όπου παρατηρούνται πολλές δάνειες λέξεις να παραμένουν άκλιτες, ώστε να δηλώνεται το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των επτανησίων διαλεκτόφωνων και η γνώση τους ως προς την ιταλική γλώσσα ή τη βενετσιάνικη διάλεκτο. Επιπρόσθετα, υπάρχει και η περίπτωση όπου πολλές δάνειες λέξεις στα Επτανησιακά παραμένουν άκλιτες για λόγους καθαρά πολιτικούς, για λόγους, δηλαδή, *γλωσσικού καθαρισμού* (linguistic purism). Η ενσωμάτωση στην κλίση, από την άλλη, κάποιων λέξεων στα Επτανησιακά, συμβολίζει ένα χαμηλό μορφωτικό επίπεδο ενός μέρους των διαλεκτόφωνων, οι οποίοι δεν διαχωρίζουν τις δάνειες λέξεις από τις γηγενείς και τις κλίνουν κανονικά σύμφωνα με το κλιτικό σύστημα της διαλέκτου τους.

4. Τα στάδια της μορφολογικής ενσωμάτωσης διαγλωσσικά

Όπως ο γλωσσικός δανεισμός αποτελεί μια σταδιακή, συνεχιζόμενη διαδικασία, έτσι και η ενσωμάτωση και η αφομοίωση των δανείων γλωσσικών στοιχείων από μια γλώσσα πηγή σε μια γλώσσα στόχο χαρακτηρίζεται ως μία συνεχής διαδικασία και όχι ως ένα προκαθορισμένο γεγονός και μια παγιωμένη κατάσταση (βλ. μεταξύ άλλων Bloomfield 1933· Haugen 1950: 213· Filipović 1980, 1981, 1995· Hoffmann 1991). Λόγω αυτού του βαθμιαίου χαρακτήρα της ενσωμάτωσης των δανείων, προκύπτουν και κάποιοι βαθμοί ενσωμάτωσης στα δάνεια στοιχεία. Οι Poplack & Sankoff (1984: 106) παρατήρησαν αυτή τη διαβάθμιση στη προσαρμογή των δανείων, ισχυριζόμενοι ξεκάθαρα ότι «η θέση ενός δάνειου στοιχείου σε μια φιλοξενούμενη γλώσσα είναι θέμα διαβάθμισης, μπορεί να είναι είτε πλήρως αφομοιωμένο, είτε μερικώς ενσωματωμένο, είτε καθόλου ενσωματωμένο». Επιπρόσθετα, καθώς η ενσωμάτωση, όπως περιέγραψα στην ενότητα 3, μπορεί να εφαρμοστεί σε διάφορα επίπεδα γλωσσολογικής ανάλυσης, είναι δυνατό να εμφανιστεί αυτός ο βαθμιαίος χαρακτήρας ενσωμάτωσης σε όλα τα επίπεδα ανάλυσης, χωρίς αυτό να είναι αναγκαία συνθήκη. Συνεπώς, η ενσωμάτωση σε μορφολογικό επίπεδο μπορεί να εμφανίσει συγκεκριμένα στάδια.

Διαγλωσσικά, η μορφολογική ενσωμάτωση λεξικών δανείων έχει μελετηθεί υπό το πρίσμα ενός βαθμιαίου χαρακτήρα. Ο Filipović (1980, 1981, 1995) στο πλαίσιο ενός ερευνητικού προγράμματος αναφορικά με το αγγλικό στοιχείο στις ευρωπαϊκές γλώσσες με έμφαση στα Κροατικά, προτείνει και αναπτύσσει την υπόθεσή του περί βαθμών μορφολογικής ενσωμάτωσης στα λεξικά δάνεια των Κροατικών και διαχωρίζει τρεις βαθμούς μορφολογικής ενσωμάτωσης, την *μηδενική* (zero), την *μερική* (compromise) και την *πλήρη* (complete) *ενδομορφματοποίηση* (transmorphemization).⁸ Στην *μηδενική ενδομορφματοποίηση* (zero transmorphemization), όπως στην περίπτωση του Αγγλ. *half* > Κρ. *half*, το δάνειο δεν παρουσιάζει κάποια σημαντική αλλαγή ούτε κάποιο δεσμευμένο μόρφημα στη δομή του κατά τη μεταφορά από την Αγγλική στην Κροατική. Στη *μερική ενδομορφματοποίηση* (compromise transmorphemization), όμως, υπάρχει διατήρηση δεσμευμένων μορφημάτων από τα Αγγλικά στα Κροατικά, π.χ. Αγγλ. *reit-ing* > Κρ. *rat-*

⁸ Η απόδοση στα ελληνικά των όρων *zero*, *compromise* και *complete transmorphemization* είναι ακριβής μετάφραση των αγγλικών όρων που χρησιμοποίησε ο Filipović. Ωστόσο, είναι ανοικτός ο επαναπροσδιορισμός τους σε μεταφραστικό επίπεδο.

ing. Στην πλήρη ενδομορφματοποίηση (complete transmorphemization), υπάρχει αντικατάσταση των δεσμευμένων μορφημάτων της γλώσσας πηγής (Αγγλικών) με εκείνα της γλώσσας στόχου (Κροατικών, π.χ. *box-er* > *boks-ac*).

Με το ίδιο σκεπτικό, η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994: 187) διαχωρίζει τη πρωτογενή και δευτερογενή προσαρμογή γαλλικών και αγγλικών δανείων στα Ελληνικά.⁹ Στην πρωτογενή προσαρμογή, τα δάνεια προσαρμόζονται σε επίπεδο γένους και γραμματικής κατηγορίας, ενώ στη δευτερογενή προσαρμόζονται σε επίπεδο κλίσης, αριθμού, συμφωνίας, αλλά και παραγωγής και σύνθεσης, δηλαδή το δάνειο αποκτά όλα εκείνα τα μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά της γλώσσας στόχου, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε αυτή. Η Sočanac (1995) διακρίνει την προσαρμογή των αγγλικών δανείων στα Ιταλικά σε πρωτογενή και δευτερογενή, όπως η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, αλλά εντάσσει όλους τους όρους του Filíronić (zero, compromise και complete transmorphemization) στην πρωτογενή προσαρμογή. Ο Clyne (2003) δίνει παραδείγματα από αγγλικά δάνεια στα Ολλανδικά, από αγγλικά δάνεια στα Ελληνικά και από αγγλικά δάνεια στα Ιταλικά που παρουσιάζουν την ίδια διαβάθμιση ως προς τη μορφολογική προσαρμογή τους, ενώ ο Elsik (2009) διακρίνει διαφορετικούς βαθμούς ενσωμάτωσης σε ελληνικά δάνεια στη γλώσσα των Ρομά. Τέλος, ο Gardani (2013) στην ίδια γραμμή με τους παραπάνω ερευνητές εντοπίζει βαθμούς μορφολογικής ενσωμάτωσης σε λατινικά δάνεια στα Αγγλικά μεταξύ άλλων γλωσσικών συστημάτων που μελετά.¹⁰

Παρόμοια στάδια μορφολογικής ενσωμάτωσης παρατήρησα και στη διάλεκτο των Επτανήσων, τα οποία περιγράφω και αναδεικνύω στο κεφάλαιο 6. Πριν περιγράψω τα στάδια μορφολογικής ενσωμάτωσης στη διάλεκτο των Επτανήσων, στο κεφάλαιο 5, θα αναφέρω περιληπτικά μερικά βασικά γνωρίσματα των Επτανησιακών με παράλληλη αναφορά στην ιταλική/βενετσιάνικη κατοχή σε αυτό το διαλεκτικό θύλακα που επηρέασε καταλυτικά τη γλωσσική ποικιλία των Επτανησιακών και οδήγησε στην εισροή βενετσιάνικων και ιταλικών δανείων στη διάλεκτο.

5. Η διάλεκτος των Επτανήσων

Τα Επτανησιακά είναι μια Νεοελληνική διάλεκτος, που ομιλείται στα Επτάνησα και πιο συγκεκριμένα στην Κέρκυρα, την Κεφαλονιά, την Ζάκυνθο, την Ιθάκη, τους Παζούς, καθώς και στα μικρότερα νησιά, τους Οθωνούς, την Ερεικούσα, το Μαθράκι, τους Αντίπαξους και τα Αντικύθηρα (Κοντοσόπουλος 2008). Ο Trudgill (2003: 58-59) εντάσσει τα Επτανησιακά στις κεντρικές διαλέκτους ακολουθώντας την κατηγοριοποίηση του Newton (1972).

Τα Επτάνησα βρισκόνταν υπό ενετικό ζυγό για σχεδόν τέσσερις ή πέντε αιώνες με κάποιες αποκλίσεις ανάλογα το νησί από τα μέσα του 14^{ου} αιώνα έως τις αρχές του 18^{ου} αιώνα (Ράλλη 2013· Ralli 2012β). Αυτή η μακράιωνη βενετσιάνικη/ιταλική κατοχή είχε άμεσο αντίκτυπο σε γλωσσικό επίπεδο, ιδίως στο επίπεδο του λεξικού με μεταφορά ιταλικών και βενετσιάνικων λεξικών δανείων στη διαλεκτική ποικιλία. Ειδικότερα, όπως ισχυρίζονται οι Fanciullo (2008) και Ralli (2012β), η ιταλική γλώσσα ήταν η επίσημη γλώσσα της διοίκησης, ενώ η βενετσιάνικη διάλεκτος ήταν η ανεπίσημη γλώσσα

⁹ Για το ελληνικό γλωσσικό σύστημα και τη διάκριση σε μορφολογικά προσαρμοσμένα και απροσάρμοστα δάνεια βλ. μεταξύ άλλων Καραντζόλα & Φλιάτουρα (2004).

¹⁰ Για περισσότερες πληροφορίες σε σχέση με τους βαθμούς ενσωμάτωσης διαγλωσσικά βλ. Φραγκοπούλου 2015α.

καθημερινής χρήσης. Αυτή η διγλωσσία μεταφέρθηκε και στο γλωσσικό σύστημα των Επτανησιακών με αποτέλεσμα την εμφάνιση ιταλικών και βενετσιάνικων δανείων στη διάλεκτο. Στην επόμενη ενότητα θα μελετήσω ένα μέρος αυτών των δανείων, δίνοντας έμφαση στα λεξικά ονοματικά δάνεια και αναδεικνύοντας τον ετερογενή χαρακτήρα τους μέσω συγκεκριμένων σταδίων μορφολογικής ενσωμάτωσης.

6. Τα στάδια της μορφολογικής ενσωμάτωσης στα Επτανησιακά

Παρατηρώντας κανείς τα λεξικά δάνεια στα Επτανησιακά και πιο συγκεκριμένα τα ονοματικά δάνεια, διαπιστώνει την παρουσία πολλών διαφορετικών ειδών δανείων, ανομοιογενών μεταξύ τους σε μορφολογικό επίπεδο. Αναλυτικότερα, μπορεί κανείς να εντοπίσει κλιτά δάνεια, αλλά και άκλιτα δάνεια που λειτουργούν ως βάση για το σχηματισμό παράγωγων ονομάτων στη διάλεκτο αλλά και συνθέτων. Αυτή η ανομοιογένεια στα ονοματικά δάνεια των Επτανησιακών, ίσως, μπορεί να ερμηνευθεί αν υποθέσουμε ότι υπάρχουν διαφορετικά στάδια, διαφορετικοί βαθμοί μορφολογικής ενσωμάτωσης των ιταλικών/βενετσιάνικων δανείων στα Επτανησιακά (Φραγκοπούλου 2015α).

Επιγραμματικά, τα στάδια μορφολογικής ενσωμάτωσης για τα Επτανησιακά είναι τα ακόλουθα: (α) η *στοιχειώδης ενσωμάτωση* (primary integration), (β) η *μερική ενσωμάτωση* (partial integration) και (γ) η *πλήρης ενσωμάτωση* (complete integration). Η στοιχειώδης ενσωμάτωση σχετίζεται με την προσαρμογή των δανείων ως προς τα χαρακτηριστικά του γένους και της γραμματικής κατηγορίας. Η μερική ενσωμάτωση αναφέρεται στην προσαρμογή των δανείων στο μηχανισμό της κλίσης, ενώ η πλήρης ενσωμάτωση συνδέεται με το θετικό μαρκάρισμα των δανείων ως προς όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά της στοιχειώδους και μερικής ενσωμάτωσης, αλλά επιπρόσθετα και στις μορφολογικές διαδικασίες της παραγωγής και της σύνθεσης. Αυτά τα στάδια ενσωμάτωσης θα μελετήσουμε αναλυτικά στις υποενότητες 6.1, 6.2 και 6.3 αντίστοιχα. Ολοκληρώνοντας τα εισαγωγικά σχετικά με τα στάδια ενσωμάτωσης των δανείων στα Επτανησιακά, θα ήθελα να επισημάνω ότι τα παραδείγματα που χρησιμοποιώ παρακάτω είναι αντλημένα από τη μεταπτυχιακή μου εργασία, από ένα άρθρο μου για το PICGL3, καθώς, και από τη βάση δεδομένων *Morilan database*¹¹ που υλοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του ερευνητικού προγράμματος *Morphology in language contact situations: Greek Dialects in contact with Italian and Turkish* (Morilan project, Αριστεία Ι/ 643).¹²

6.1 Η στοιχειώδης ενσωμάτωση

Η *στοιχειώδης ενσωμάτωση* (primary integration) περιλαμβάνει ονοματικά δάνεια που παρουσιάζουν ακλισία, δηλαδή δεν έχουν ενταχθεί ούτε σε κάποια κλιτική τάξη της Κοινής Νέας Ελληνικής (ΚΝΕ) ούτε σε κάποια νέα τάξη των Επτανησιακών. Το χαρακτηριστικό της ακλισίας έχει παρατηρηθεί και από τη Χριστοφίδου (2003: 106), η οποία δηλώνει ότι η ακλισία αποτελεί μια σύγχρονη τάση της ελληνικής γλώσσας να μη

¹¹ Την ιστοσελίδα για τη βάση δεδομένων Morilan database μπορείτε να την βρείτε στον ακόλουθο σύνδεσμο: <http://morilandb.upatras.gr/>.

¹² Για την ιστοσελίδα του ερευνητικού προγράμματος μπορείτε να ακολουθήσετε τον ακόλουθο σύνδεσμο: <http://www.morilan.upatras.gr/index.php/en>.

συμμορφώνει τα δάνεια στο γλωσσικό της σύστημα. Επιπρόσθετα, τα στοιχειωδώς ενσωματωμένα δάνεια να μην δεν προσαρμόζονται σε επίπεδο κλίσης¹³ αλλά προσαρμόζονται σε επίπεδο γένους και γραμματικής κατηγορίας, δηλαδή μαρκάρονται θετικά ως προς κάποια τιμή γένους και εντάσσονται σε κάποια γραμματική κατηγορία. Η προσαρμογή των δανείων ουσιαστικών σε επίπεδο γένους αποτελεί καθολικό χαρακτηριστικό των δανείων σύμφωνα με τους Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994) και Ralli (2002: 4). Δηλαδή όλα τα δάνεια αποκτούν κάποια τιμή γένους. Όπως βλέπουμε στα δεδομένα μας παρακάτω (1-5), όλα τα δάνεια έχουν μαρκαριστεί θετικά ως προς κάποιο γένος. Για παράδειγμα στο (1) το δάνειο *καντσόνε* έχει αποκτήσει ουδέτερο γένος, έχει ενταχθεί στη γραμματική κατηγορία των ουσιαστικών, αλλά δεν πραγματώνει κλιτικό παράδειγμα και παραμένει άκλιτο σε όλες τις πτώσεις και τους αριθμούς.

- (1) καντσόνε (το) ‘το τραγούδι’ < it. canzone (la)/ven. canzòn (la) ‘το τραγούδι’
- (2) βιντσιτόρε (ο) ‘ο νικητής’ < it. vincitore (il) ‘ο νικητής’
- (3) μπρεσιόνε (η) ‘η εντύπωση’ < it. impressione (il)/ven. impressiòn (la) ‘η εντύπωση’
- (4) μπελβεντέρε (το) ‘το πανόραμα’ < it. /ven. belvedere (il) ‘το ψηλό μέρος με θέα’
- (5) βεριτάμπιλε ‘αληθινός, γνήσιος’ < it. veritabile ‘αληθινό’ [E]

Κανένα από όλα αυτά τα δεδομένα δεν παρουσιάζει στη δομή του κάποιον *ενσωματοποιητή* (integrator), δηλαδή ένα στοιχείο (για παράδειγμα ένα παραγωγικό πρόσφυμα) που να λειτουργήσει ως μηχανισμός ενσωμάτωσης. Επιπλέον, κανένα από όλα αυτά τα δάνεια στοιχεία δε συμμετέχει στην αξιολογική μορφολογία, δεν λειτουργεί, δηλαδή, ως βάση για το σχηματισμό υποκοριστικών ή μεγεθυντικών (για παράδειγμα σχηματισμοί όπως **καντσονάκι* δεν εντοπίστηκαν). Συνοπτικά, κανένα από αυτά τα δάνεια των Επτανησιακών δεν συμμετέχει στις μορφολογικές διαδικασίες της κλίσης, της παραγωγής, αλλά ούτε και της σύνθεσης.

6.2 Η μερική ενσωμάτωση

Τα *μερικός ενσωματωμένα* δάνεια χαρακτηρίζονται από προσαρμογή σε κάποια κλιτική τάξη της γλώσσας στόχου, δηλαδή των Επτανησιακών. Όπως παρατηρούμε στα δεδομένα μας παρακάτω (6-8), όλες οι δάνειες λέξεις έχουν ενταχθεί σε κάποια κλιτική τάξη, η *ρετσέτα* (6) στην ΚΤ3, το *καϊνέλο* (7) στην ΚΤ5 και ο *σαγιαδόρος* (8) στην ΚΤ1¹⁴:

- (6) ρετσέτα (η) ‘η συνταγή φαρμάκων, φαγητών’ < it. ricetta (la) ‘η συνταγή’
- (7) καϊνέλο (το) ‘η λεκάνη πλυσίματος’ < ven. cainello (il) ‘το λεκανάκι
- (8) σαγιαδόρος (ο) ‘ο σιδερένιος σύρτης’ < ven. sagiaòr (il) ‘ο σιδερένιος σύρτης’

Αυτή η κατηγορία δανείων έχει περάσει τη στοιχειώδη ενσωμάτωση, καθώς έχει αποκτήσει κάποιο γένος και κάποια γραμματική κατηγορία αλλά επιπλέον εμφανίζει ολοκληρωμένα κλιτικά παραδείγματα όπως στον πίνακα 1, παρακάτω.

¹³ Το θέμα της παρουσίας μηδενικών παραγωγικών προσφυμάτων στα δάνεια παραμένει ανοιχτό για περαιτέρω έρευνα.

¹⁴ Για το διαχωρισμό των ουσιαστικών της ΚΝΕ σε κλιτικές τάξεις βλ. Ράλλη 2005.

	<i>Ενικός αριθμός</i>	<i>Πληθυντικός αριθμός</i>
Ον.	η ρετσέτα	οι ρετσέτες
Γεν.	της ρετσέτας	των ρετσετών
Αιτ.	την ρετσέτα	τις ρετσέτες

Πίνακας 1

Επιπρόσθετα, τα μερικώς ενσωματωμένα δάνεια πολλές φορές φέρουν στη δομή τους ένα *ενσωματοποιητή* (integrator). Συνήθως είναι ένα παραγωγικό πρόσφυμα π.χ. *-οσση*, όπως στην περίπτωση του (9) που χρησιμοποιείται για να ενσωματώσει το δάνειο στα Επτανησιακά.

(9) ατζαρδοσύνη (η) ‘το τόλημα’ < it./ven. azzardo (il) ‘η τύχη’ + -οσση

Σε αυτή την κατηγορία εντάσσω και περιπτώσεις λεξικών δανείων που εμφανίζουν κάποιο είδος αλλομορφίας είτε αυτή είναι θεματική είτε κλιτική ως ετερόκλιση, όπως στα παραδείγματα (10) και (11) αντίστοιχα παρακάτω:

(10) κόντες (ο) ‘ο κόμης’ < it./ven. conte (il) ‘ο κόμης’

(11) φιόρο (το) ‘το λουλούδι’ [KT5] & φιόρι (το) [KT6] < it./ven. Fiore (il) ‘το άνθος’

Το δάνειο ουσιαστικό αρσενικού γένους *κόντες* στο (10) παρουσιάζει την αλλομορφική σχέση *ε(ς) ~ ηδ(ες)*, αντί για την αναμενόμενη *ε(ς) ~ εδ(ες)* κατ’ αναλογία προς το *καφέ(ς) ~ καφέδ(ες)*. Αντίστοιχα, το ουδέτερο δάνειο ουσιαστικό *φιόρο* παρουσιάζει ετερόκλιση, δηλαδή κλίνεται σύμφωνα με την KT5 και την KT6 ταυτόχρονα (βλ. παράδειγμα 11).

Ένα τελευταίο χαρακτηριστικό που παρουσιάζουν τα μερικώς ενσωματωμένα δάνεια είναι ότι δεν συμμετέχουν στην αξιολογική μορφολογία, δηλαδή δεν παράγουν μεγεθυντικά ή υποκοριστικά. Περιπτώσεις όπως το (12) δεν εντοπίστηκαν.

(12) *κοντεδούλης (ο) ‘ο νέος, μικρός κόντες’

Αξίζει να σημειωθεί, όμως, ότι μια λέξη όπως αυτή στο (12) συνιστά μία πιθανή λέξη, άρα δεν αποκλείεται η δημιουργία της στο μέλλον.

6.3 Η πλήρης ενσωμάτωση

Στο τελευταίο στάδιο της μορφολογικής ενσωμάτωσης στα Επτανησιακά, στο στάδιο της *πλήρους ενσωμάτωσης*, τα δάνεια έχουν ενσωματωθεί πλήρως στις μορφολογικές διαδικασίες των Επτανησιακών. Πιο αναλυτικά, συμμετέχουν και στις τρεις μορφολογικές διαδικασίες της κλίσης, της παραγωγής και της σύνθεσης. Μαρκάζονται φυσικά ως προς το γένος και τη γραμματική κατηγορία όπως τα στοιχειωδώς ενσωματωμένα δάνεια, (βλ. παράδειγμα 13), προσαρμόζονται σε κάποια κλιτική τάξη των Επτανησιακών, όπως τα μερικώς ενσωματωμένα δάνεια, σχηματίζοντας ολοκληρωμένα κλιτικά παραδείγματα (βλ. πίνακα 2), αλλά επιπλέον δημιουργούν παράγωγα (βλ. παράδειγμα 14) και συμμετέχουν στη σύνθεση ως *α’* ή *β’* συστατικό (βλ. παραδείγματα 15 και 16).

(13) καντούνι (το) ‘το δρομάκι’ < it. cantone (il)/ ven. cantòn (il) ‘το δρομάκι’

	Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
Ον.	το καντούνι	τα καντούνια
Γεν.	του καντουনিού	των καντουনিών
Αιτ.	το καντούνι	τα καντούνια

Πίνακας 2

- (14) μακροκαντουनिώτισσα (η) ‘η γυναίκα του μακροκάντουνο’ < μακροκάντουνο (το) + -ιωτ(ης) + -ισσα
 (15) καντουνογυρίστρα (η) ‘η κουτσομπόλα, η σουρτουκώ’
 (16) στενοκάντουνο (το) ‘το στενό δρομάκι’

Επιπρόσθετα, συμμετέχουν στην αξιολογική μορφολογία και φτιάχνουν υποκοριστικά και μεγεθυντικά (17).

- (17) καντουνάκι (το) ‘το μικρό καντούνι’ < it. cantone (il)/ ven. cantòn (il) ‘το δρομάκι’ + -ακι

Τέλος, τα πλήρως ενσωματωμένα δάνεια δεν παρουσιάζουν κάποιο είδος αλλομορφίας στη δομή τους, είτε σε επίπεδο θέματος είτε σε επίπεδο κλίσης (ετερόκλιση).

7. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με την Bynon (1977: 296), ο βαθμός και η ταχύτητα ενσωμάτωσης των δανείων εξαρτάται ισότιμα από γλωσσικούς και εξωγλωσσικούς παράγοντες. Από την πλευρά των γλωσσικών παραγόντων και ειδικότερα σε μορφολογικό επίπεδο, κατά τη γνώμη μου, ο βαθμός και η ταχύτητα ενσωμάτωσης των δανείων από ένα γλωσσικό σύστημα σε ένα άλλο μπορεί να προβλεφθεί με τα στάδια μορφολογικής ενσωμάτωσης που πρότεina στο παρόν άρθρο μου και περιέγραψα στα κεφάλαια 5 και 6. Πιο συγκεκριμένα, με βάση το επιχείρημά μου περί βαθμιαίας μορφολογικής ενσωμάτωσης των δανείων στα Επτανησιακά, θεωρώ ότι (α) μπορεί να τυποποιηθεί και κατά κάποιο τρόπο να προβλεφθεί η ενσωμάτωση των ιταλικών/βενετσιάνικων δανείων στη μορφολογία των Επτανησιακών και ότι (β) μπορεί να μετρηθούν τα επίπεδα γλωσσικής επαφής και ειδικότερα τα επίπεδα μορφολογικής επαφής των Επτανησιακών με τα Ιταλικά/Βενετσιάνικα. Ειδικότερα, με χρήση των κριτηρίων της συμμετοχής των δανείων στην κλίση, την παραγωγή (και ως επέκταση της συμμετοχής στον μορφολογικό μηχανισμό της παραγωγής, τη συμμετοχή των δανείων στην αξιολογική μορφολογία), τη σύνθεση, την παρουσία ή μη αλλομορφίας (θεματικής ή κλιτικής) στη δομή τους, πιστεύω ότι είναι δυνατόν να ποσοτικοποιηθεί η απόσταση μεταξύ της ιταλικής/βενετσιάνικης μορφολογίας και της μορφολογίας των Επτανησιακών.

Επικτείνοντας αυτό το επιχείρημα σε επίπεδο άλλων διαλέκτων ακόμα και γλωσσών, θεωρώ ότι τα στάδια μορφολογικής ενσωμάτωσης μπορεί να βοηθήσουν στην πρόβλεψη, τυποποίηση και ποσοτικοποίηση της επαφής σε επίπεδο μορφολογίας των γλωσσικών συστημάτων σε επαφή. Παρ’ όλα αυτά, ο χαρακτήρας της βαθμιαίας ενσωμάτωσης σε επίπεδο μορφολογίας αλλά και γενικότερα σε άλλα επίπεδα γλωσσολογικής ανάλυσης

παραμένει ένα ανοικτό θέμα για περαιτέρω έρευνα. Συμπερασματικά, συμφωνώντας με την άποψη των Poplack & Sankoff (1984: 124) και επεκτείνοντάς την, θεωρώ ότι η μορφολογική ενσωμάτωση ή οποιαδήποτε άλλη μορφή ενσωμάτωσης φαίνεται ότι είναι επιστημονικά αρτιότερο να μελετάται ως διαχρονική διαδικασία μέσα από αντιπροσωπευτικά κείμενα διαφορετικών χρονικών περιόδων. Ωστόσο, στη διαχρονική έρευνα υπάρχει το έλλειμμα ιστορικών πηγών¹⁵ για την ανασύσταση του παρελθόντος, καθιστώντας την προσέγγιση του λεξικού δανεισμού και της ενσωμάτωσης των δάνειων λέξεων ακόμα πιο περίπλοκη.

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1994). *Νεολογικός δανεισμός της Νεοελληνικής. Άμεσα δάνεια από τη γαλλική και την αγγλοαμερικανική. Μορφολογολογική ανάλυση*. Θεσσαλονίκη: Αυτοέκδοση.
- Anttila, R. (1972). *An introduction to historical and comparative linguistics*. New York: The Macmillan Company.
- Bloomfield, L. (1933). *Language*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Bynon, Th. (1977). *Historical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Campbell, L. (2004). *Historical Linguistics: An introduction*. 2^η έκδοση. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Casagrande, J. (1954α). Comanche Linguistic Acculturation I. *International Journal of American Linguistics* 20: 140-51.
- Casagrande, J. (1954β). Comanche Linguistic Acculturation II. *International Journal of American Linguistics* 20: 217-37.
- Casagrande, J. (1955). Comanche Linguistic Acculturation III. *International Journal of American Linguistics* 21: 8-25.
- Clyne, M. (2003). *Dynamics of language contact. English and Immigrant Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elšík, V. (2009). Loanwords in Selice Romani, an Indo-Aryan language of Slovakia. Στο M. Haspelmath & U. Tadmor (επιμ.) *Loanwords in the world's languages: A comparative handbook*. Berlin: Mouton De Gruyter.
- Fanciullo, F. (2008). Gli italianismi del neogreco. *L'Italia Dialettale* 69: 1-41.
- Filipović, R. (1980). Transmorphemization: Substitution on the Morphological Level Reinterpreted. *Studia Romanica et Anglica Zagrabienia (SRAZ)* 25 (1-2): 1-8.
- Filipović, R. (1981). Morphological categories in linguistic borrowing. *Studia Romanica et Anglica Zagrabienia (SRAZ)* 26 (1-2): 197-207.
- Filipović, R. (1995). The Theoretical Background of the project "The English Element in European Languages". *Studia Romanica et Anglica Zagrabienia (SRAZ)* 42: 105-110.
- Galstyan, A. (2012). Anglicisms in Armenian. Processes of adaptation. Στο C. Furiassi, V. V. Pulcini & F. R. González (επιμ.), *The Anglicization of European Lexis* 7, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 149-166.
- Gardani, Fr. (2013). *Dynamics of morphological productivity: the evolution of noun classes from Latin to Italian*. Empirical Approaches to Linguistic Theory 4. Leiden, Boston: Brill.

¹⁵ Ως μια λύση στην έλλειψη γλωσσικών δεδομένων από διαφορετικές ιστορικές περιόδους, ειδικά για την περίπτωση των Νεοελληνικών διαλέκτων, οι Karatsareas & Georgakopoulos (υπό δημ.) προτείνουν το μηχανισμό της *εξ απόπου διαχρονίας* (diatopy-as-diachrony method). Ωστόσο, αυτός ο μηχανισμός μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε περίπτωση που τα δεδομένα από τις διαλέκτους βρίσκονται σε διαφορετικά στάδια ανάπτυξης και αλλαγής.

- Gardani, Fr., P. Arkadiev & N. Amiridze. (2015). Borrowed morphology. An overview. Στο F. Gardani, P. Arkadiev & N. Amiridze (επιμ.), *Borrowed Morphology*. Language Contact and Bilingualism 8. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 1-26.
- Grossmann, E. (υπό δημ.). Language specific transitivities in contact: the case of Coptic. *Journal of language contact*. Special issue for valency and transitivity in contact: theoretical and empirical issue.
- Haspelmath, M. (2009). Lexical borrowing: concepts and issues. Στο M. Haspelmath & U. Tadmor (επιμ.), *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook*. Berlin: Mouton de Gruyter, 35-54.
- Haugen, E. (1950). The analysis of linguistic borrowing. *Language* 26, (2): 210-231.
- Hock, H.H. (1991). *Principles of Historical Linguistics*. Second Edition revised and updated. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Hock, H.H. & B. D. Joseph. (1996). *Language History, Language Change and Language Relationship. An Introduction to Historical and Comparative Linguistics. Trends in Linguistics. Studies and Monographs*, 93. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Hoffmann, C. (1991). *An introduction to bilingualism*. London: Longman.
- Καραντζόλα, Ε. & Α. Φλιάτουρας. (2004). *Γλωσσική αλλαγή*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.
- Karatsareas, P. & Th. Georgakopoulos. (υπό δημ.). *From syntagmatic to paradigmatic spatial zeroes: the loss of the preposition SE in inner Asia Minor Greek*.
- Κοντοσόπουλος, Ν. (2008). *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρης.
- Μακρή, Β. (2013). *Η επίδραση της Ιταλικής γλώσσας στη μορφολογία των Επτανησιακών διαλέκτων*. Μεταπτυχιακή διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Melissaropoulou, D. (2010). Loan verb adaptation: Evidence from Greek dialectal variation. Στο M. Janse, A. Ralli, B. Joseph & A. Karasimos (επιμ.), *Online proceedings of the 4th International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*, Chios: University of Patras, 243-258. Διαθέσιμο στο: http://imgd.philology.upatras.gr/el/research/downloads/MGDLT4_Proceedings.pdf.
- Melissaropoulou, D. (2013). Lexical borrowing bearing witness to the notions of gender and inflection class: a case study on two contact induced systems of Greek. *Open Journal of Modern Linguistics* 3 (4): 367-377.
- Poplack, S. & D. Sankoff. (1984). Borrowing: the synchrony of integration. *Linguistics* 22: 99-136.
- Ράλλη, Α. (2005). *Μορφολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκης.
- Ράλλη, Α. (2013). Ιταλογενή ρηματικά δάνεια στις Νεοελληνικές Διαλέκτους. Στο *Patras Working Papers in Linguistics* 3, *Μορφολογία και γλωσσική επαφή: ΝΕ Διαλέκτοι σε επαφή με την Τουρκική και την Ιταλική*. Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, 9-25.
- Ralli, A. (2002). The role of morphology in gender determination: evidence from Modern Greek. *Linguistics* 40 (3): 519-551.
- Ralli, A. (2012α). Romance verbal loans in Modern Greek Dialects. Στο M. Janse, B. Joseph, A. Ralli & M. Bagriacik (επιμ.), *On-line Proceedings of the 5th International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*. Patras: University of Patras, 430-444.
- Ralli, A. (2012β). Verbal loanblends in Griko and Heptanesian: a case study of contact morphology. *L'Italia dialettale: rivista di dialettologia italiana* 73: 111-132.
- Ralli, A. (2012γ). Morphology in language contact: verbal loanblend formation in Asia Minor Greek (Aivaliot). Στο M. Vanhove, T. Stolz, A. Urdze & H. Otsuka (επιμ.), *Morphologies in contact* (Studia Typologica). Berlin: Akademie Verlag, 177-193.
- Ralli, A., Gkiouleka, M. & V. Makri. (2015). Gender and inflection in loan nouns integration. *SKASE. Journal of Theoretical Linguistics* 12 (3): 422-460. (Special Number: A Festschrift for Pavol Štekauer).

- Seidel, U. (2010). *The usage and integration of English loanwords in German- A corpus-based study of Anglicisms in der Spiegel magazine from 1990-2010*. Μεταπτυχιακή διατριβή. University of Alabama.
- Sočanac, L. (1995). Degrees of morphological substitution of anglicisms in Italian. *Studia romanica et anglica Zagrabensis* 42: 357-362.
- Trudgill, P. (2003). Modern Greek dialects. A preliminary classification. *Journal of Greek Linguistics* 4 (3): 45-64.
- Φραγκοπούλου, Κ. (2015α). *Η ενσωμάτωση/προσαρμογή ιταλικών και ενετικών δανείων στα Επτανησιακά*. Μεταπτυχιακή εργασία. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Φραγκοπούλου, Κ. (2015β). Η ενσωμάτωση ονοματικών δανείων στο Κεφαλλονίτικο ιδίωμα. Στο Κ. Fragkopoulos et al. (επιμ.), *Theoretical and Applied Linguistics, Proceedings of the 3rd Patras International Conference of Graduate Students in Linguistics (PICGL3) (Patras, 23-25 May 2014)*. Patras: University of Patras, 223-232.
- Χριστοφίδου, Α. (2003). Γένος και Κλίση στην Ελληνική (Μια Φυσική Προσέγγιση). Στο Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Θεματα Νεοελληνικής Γραμματικής: το γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 100-131.
- Winter-Froemel, E. (2008). Studying loanwords and loanword integration: two criteria of conformity. *Newcastle Working Papers in Linguistics* 14: 156-176.
- Wichmann, S. & J. Wohlgemuth. (2008). Loan verbs in a typological perspective. Στο T. Stolz, D. Bakker & R. S. Palomo (επιμ.), *Aspects of language contact. New theoretical, methodological and empirical findings with special focus on Romancisation processes*, Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 89-121.
- Wong, C. S. P., Bauer, R. S. & W. M. Z. Lam. (2009). The integration of English Loanwords in Hong Cong Cantonese. *Journal of the Southeast Asian Linguistics Society* 1: 251-256.